

Ker je Keršovanova (diplomska naloga nado-odd. za muzikologijo filoz. fak. v Ljubljani, 1971-72) našla enako grajeno kitičo tudi v »kajkavskih variantah«, bi lahko sklepali, da je prišla božična pesem z dvojno prispodobo v tretji kitiči iz hrvatskega v slovensko kulturno območje in da so jo posredno od tod sprejeli slovenski protestanti v svoje pesmarice. Za takšno podmeno pa ima primerjalno kajkavsko gradivo kaj malo teže, ker je vsaj za osemdeset let mlajše od najstarejše objave slovenskega besedila. Pa tudi če tega ne upoštevamo, je primerjava zgoraj navedenih inaičic tretje kitičice dovolj zgovoren dokaz za trditev, da je prav slovenska prireditev božične pesmi »Ta dan je vsiga veselja...« prodrlo postopno k Hrvatom s tem, da se je jezikovno prikrajala kajkavskemu narečju, pri čemer je utegnilo imeti posredniško vlogo prav prekmursko-medmursko kulturno območje, ki je bilo tako zunaj Hrvatske kakor tudi zunaj avstrijskih slovenskih dežel. Medsebojno odvisnost zgoraj navedenih besedil namreč dovolj zgovorno izpričuje njuna podobnost, da pa je tiskana protestantska inaičica prvotna, dokazuje najvidnejše dejstvo, da so v njej rime dokaj zvesto postavljene po vzorcu latinskega izvirnika (a-b-a-b-c-c-d-e-e-d), kar pa se je z jezikovnim prilagajanjem prekmursko-medmurski naddialektalni tvorbi povsem zabrisalo. Manj očitna, pa vendar lahko prever-

ljiva je metrična zgradba obeh tekstov. Ne le, da imamo v martjanski inaičici verz manj kakor v tiskani protestantski inaičici, tudi dolžina verzov je v martjanski nedosledna (8-7-6-6-9-6-8-8-7), medtem ko je v tiskani protestantski inaičici skoraj dosledna (7-6-7-6-7-8-6-7-7-6). Če gremo v tej smeri dalje, ugotovimo, da je v tiskani slovenski protestantski inaičici dokaj zaznavna metrična struktura vagantskega distiha s shemo (silabotonično)

- U - U - U -
- U - U - U,

ki je metrična osnova latinskemu izvirniku, seveda v bolj zapleteni kitični zgradbi. Martjanske inaičice kljub še takšnemu prizadevanju po tej shemi ne moremo skandirati. Tako moremo iz navedenega sklepati le, da je martjanska inaičica božične pesmi »Ta dan je vsiga veselja...« nastala kot jezikovna prireditev tiskane slovenske protestantske inaičice ali pa njene predprotestantske slovenske variante, pri čemer se je z jezikovnim prilagajanjem novemu narečnemu območju močno porušila njena metrična zgradba. Pri tem bi utegnila posredovati tudi morebitna druga oziroma drugačna melodija, na katero se je pela pesem v novem okolju.

Jože Koruza
Filozofska fakulteta v Ljubljani

NEKAJ DROBNIH DOPOLNIL K ČLANKU O EKSKURZIJAH PO GORENJSKEM KOTU

V naši reviji se nabirajo članki o literarno-zgodovinskih ekskurzijah (Kolar, Orožnova, Niko Rupel), ki se jim bodo, tako upajmo, pridružili še drugi za še neobdelana področja Slovenije. V njih vidim prispevke za bodoči zbornik s to tematiko, ki naj bi bil opremljen tudi s fotografijami in zemljevidi, da bi bil vsestransko uporaben. Ker želim, da bi bil ta zbornik kar se da popoln, bi Ruplov članek, napisan z očitnim poznavanjem stvari in z veliko ljubeznijo do stroke, kot rojen Gorenjec rad nekoliko dopolnil. Kakor je pri teh člankih navada in kakor prakticiramo tudi na ekskurzijah, se v svojih dostavkih ne bi omejil na slovestveno zgodovino, temveč se dotaknil tudi sorodnih nam področij.

Bled z okolico

Na Bled je zahajal Ivan Cankar, ko je bil zaljubljen v Mici Kesslerjevo in še pozneje

vse do svoje prezgodnje smrti. Na Mici, svojo neusojeno ljubezen, in na Bled ter njegove naravne lepote misli v delih Novo življenje, Volja in moč, Milan in Milena, Lepa Vida. V Kesslerjevo poletno hišo v Zaki (poleg stavbe Društva slovenskih pisateljev) je od 1913. leta, ko se je oženil z Micino sestro Ani, redno zahajal na oddih *Oton Župančič*. Tam je zasnoval vrsto pesmi: domovinsko Na Bledu, razpoloženski Slap in Vihar (s slapom je mišljen Peričnik v Vratih) in kozmično panteistično Jezero, Tih, tih je kraj... in Zlata jutra.

Franica Vovkova, poročena *Jerajeva*, pesnica s psevd. *Vida*, se je rodila na Bledu, bila je daljna Prešernova sorodnica, v Zasiplu je le službovala kot učiteljica in tam jo je med drugim obiskoval Josip Murn, njen pesniški vzornik. Zbirka njenih otroških pesmi ima naslov *Iz Ljubljane čez po-*

ljane, pri čemer pišemo »poljane« kot občeno ime seveda z malo začetnico.

V zvezi s *Prešernom* bi še veljalo omeniti, da so arheološka raziskovanja na blejskem otoku v letih 1962 do 1965 odkrila strnjeno vrsto svetišč iz raznih dob in v raznih slogih, najstarejše sega v 8. ali 9. stol., prav tako so tamkajšnja raziskavanja odkrila vrsto staroslovanskih grobov — že prej so jih mnogo izkopali na pobočjih Gradu — in tako potrdila Prešernovo pesniško vizijo o poganskem svetišču na otoku in staroslovanskem Bledu iz Krsta pri Savici.

Med upodobitvami Bleda, kakršen je bil v pesnikovem času, bi poleg posnetkov v Prešernovem albumu kazalo navesti Hottenrothove risbe, ki jih je prinesla slovenso-italijanska izdaja Krsta 1972. leta.

Kakor mora slovenist v Moravčah učence opozoriti na Jurija Vego in v Cerknem na dr. Franca Močnika, tako na Bledu ne more iti mimo dr. *Josipa Plemlja*, svetovno znanega matematika; po njem so njegovi rojaki poimenovali svojo osnovno šolo, lansko leto pa so mu tudi postavili spomenik.

Blejec (ne Blejčan, kakor pogosto beremo v časopisju) je bil tudi kulturni zgodovinar *Jakob Soklič* (1893—1972); Slovenjemu Gradcu, kjer je bil župnik, je poklonil zasebno muzejsko zbirko in uredil Meškovo spominsko sobo.

O Bledu so pisali še *Rado Murnik*, *Josip Lavtžar* in *Franc Gornik*, zadnja sta tam službovala kot duhovnika: Murnik je napisal roman iz življenja letoviščarjev Na Bledu (1917), Lavtžar ljudsko povest iz preteklosti Bled in Briksen (1930/31), Gornik pa poljudno znanstveno monografijo Bled v fevdalni dobi (1967).

Se dvoje imen je treba navesti, in sicer imeni, ki sta prispevali k dognani estetski podobi današnjega Bleda: slikarja *Slavka Pengova* — njegove so freske v župni cerkvi — in arhitekta *Toneta Bitenca* — njegova je obnova gradu in otoka.

S Poljšice pri Gorjah ni doma le pesnik Valentin Cundrič, temveč tudi romanist *Niko Košir*, uspešen prevajalec iz francoske, italijanske in zlasti španske književnosti, med drugim je na novo poslovenil celotnega Don Kihota.

Kamna gorica, Kropa, Podnart

Iz Kamne gorice izvira rod *Zoisove* slovenske matere Ivane Kapus, hčere ljubljanskega rudarskega nadzornika; hiša Kapusovih

stoji sredi vasi, še danes vzbuja vtis veljavnosti in je značilen primer stavbe v železarskih krajih.

Kamnogoriški rojak je tudi slovstveni zgodovinar *Blaž Tomaževič*, profesor na ljubljanski pedagoški akademiji, ki je vzgojil dobršen del slovenistov za naše osemletke.

Ob Kropi bi kazalo omeniti slikarja *Petra Žmitka* (1874—1935), sodobnika impresionistov in modernih; ker so Jakopič, Grohar in Jama podajali »dušo« slovenske pokrajine, Zmitek pa je običal pri opisnem folklornem realizmu (Poc), so ga moderni odklonili.

Kropa je dala Ljubljani in svetu vrsto nardarjenih pevcev, omenimo samo največjega med njimi, opernega in koncertnega pevcu, na Dunaju živečega tenorista *Antona Dermoto*.

Bohinj

Franc S. Finžgar je kot bistriški kaplan zasnopal eno svojih zgodnjih del, lirsko epsko pesnitev *Triglav* (1896), ki se sicer dogaja v dolini Vrata, a obravnava gorenjske planšarje, njih življenje in izražanje na splošno.

V Bohinjski Bistrici je bil rojen *Janko Ravnik*, pomemben skladatelj impresionistične smeri in profesor na Ljubljanski akademiji za glasbo, obenem pa eden od pionirjev našega alpinizma in tenkočuten planinski fotograf.

Janez Mencinger je v svoj rodni Bohinju, v naselja, ob jezero, v planine in goré, lokaliziral še druga svoja dela, tako Jerico in Zlato pa sir, deloma tudi Abadona. Rojstna hiša stoji na robu vasi Brod, prislunjena k pobočju Rudnice, dostopna je bodisi z bistriške strani, bodisi iz vasi Savica, obakrat je treba iti čez savski most. Na spominski plošči beremo tale napis: »V tej hiši / se je rodil dne 26. marca 1838 / dr. Janez Mencinger, / pisatelj, / buditelj slovenskega naroda / in glasnik Bohinjca«. Od vasi se vzpenja pot na zelene, travnate Senožeti, od tam pa se prevesi v Srednjo vas — tu se začena pisateljeva Hoja na Triglav.

V zvezi z *Vodnikovim* bivanjem in slovstvenim delom v Bohinju bi veljalo poleg Vršaca navesti vsaj še pesmi *Jeklenice* — skromno tematično in ritmično prednico Žebljarske — in Bohinjska Bistrica, deloma tudi skrb za pisanje in izdajanje *Velike pratike*. V župnišču na Koprivniku so še pred zadnjo vojno hranili zajetno matično

knjigo, napisano v celoti z Vodnikovo rókó; na njenem začetku beremo slovesno posvetilo, v njem pesnik navaja vse tiste, ki so kakorkoli pripomogli k ustanovitvi te hribovske fare; matično knjigo sedaj (menda še vedno) hranijo na krajevnem uradu v Bistrici. Na drugo, manj opazno, skoraj neznanó sled za Vodnikom boste naleteli v cerkvi sv. Janeza ob jezeru: tam se je ob nekem obisku cerkve na hrbtno stran glavnega oltarja s svojim spremljevalcem, domačinom s Koprivnika, podpisal; ker se je na tistem mestu podpisalo še več drugih vidnih kulturnih delavcev iz naše pretekio-

sti, bi ga bilo že vendarle treba zavarovati s steklom, previdno pritrjenim na les. In še nekaj: skalnat parobek malo pod Koprivnikom, s katerega se odpira čudovit pogled na obe dolini, na jezero in na venec gorá, so Bohinjci prizadevnemu kulturniku v spomin krstili za Vodnikov razglednik.

Na Koprivniku je dolgo za Vodnikom »duše pasel« in je tam tudi pokopan *Franc Steržaj* (1878—1922), pisal je ljudske povesti, čustvene črtice in se poskusil v socialni igri Upor Bohinjcev.

Joža Mahnič

II. gimnazija v Ljubljani

IVAN GRAFENAUER: KRATKA ZGODOVINA STAREJŠEGA SLOVENSKEGA SLOVSTVA

V letu 1973 je pri Mohorjevi družbi izšla Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva, ki jo je napisal pokojni Ivan Grafenauer. Avtor je svoje delo, namenjeno šolski rabi, dokončal v letu 1948/49, pred tem sta pod istim naslovom izšli že dve izdaji njegovega učbenika za gimnazije, tretja pa je ostala v rokopisu. — Takoj pa je treba pripomniti, da si avtor pri pisanju nove verzije ni pomagal samo z gradivom, ki ga je že posređoval v svojih prejšnjih učbenikih, izpred zadnje vojne. Kratka zgodovina, ki jo je zasnoval po vojni, je plod dolgoletnega natančnega proučevanja in iskanj, je sinteza raznoterih dognanj, predvsem na področju ljudskega in srednjeveškega slovstva. Za novi učbenik je hotel ustrezno predelati celotno slovensko slovstveno zgodovino, a mu je za to zmanjkalo moči in tako je svoje delo zaključil z letnico 1819.

Delo začenja s kratkim orisom slovenske slovstvene zgodovine in z njeno razdelitvijo na posamične smiselno zaokrožene dobe, temu pa sledi zgodovinska vpeljava, v kateri oriše razmere po naselitvi Slovanov na ozemlju, kjer še danes prebivajo, in njihovo živiljenje, kakor se odraža v ljudskem slovstvu. Nadalje se pomudi pri razmerah v zgodnjem srednjem veku in frankovskem fevdalnem jarmu, več pozornosti pa posveti delovanju Cirila in Metoda in predvsem Brižinskim spomenikom, slovenskim imenom v posameznih ohranjenih darilnih listinah, bratovskih bukvah samostanov, še posebej pa v Čedadskem rokopisu. Poglavlje zaključuje s pregledom ljudskega slovstva. Ko navaja slovenske primere, povsod omenja tudi različice, ki so znane pri drugih narodih; omenja slovesno zaobljubo ob

ustoličevanju koroških vojvod, opiše razmere v poznem srednjem veku, dlje pa se pomudi ob Celovškem in Štiškem rokopisu in njunih posebnostih, pa tudi ob ljudskem slovstvu, v katerem se v tistem času pojavijo liki, kot sta npr. kralj Matjaž in Lambergar. Tretje poglavje začinja z opisom značilnosti protestantske književnosti, še posebej na Slovenskem, obširno poglavje pa odmeri Primožu Trubarju in njegovim »sodelavcem« — Dalmatinu, Bohoriču in Krelju, omenja delo Hieronima Megiserja in protestantsko pesmarico, pa tudi delo katoliške duhovščine. Med predstavniki iz dobe protireformacije omenja Alassia da Sommaripa, Tomaža Hrena, dlje se pomudi ob Janezu Čandku, opozarja na Adama Skalarja, Tomaža Kempčana, Kalobski rokopis in Gorske bukve, delo Frana Krsta Frankopana, Schönlebnovo izdajo Evangelijev inu listov, ob koncu pa še na ljudske pesmi iz tistega časa. V poglavju o dobi katoliške obnove se dlje pomudi ob Matiji Kastelcu in njegovem delu, o. Hipolitu, Janezu Vajkardu Valvazorju idr., verske igre pa le omenja, prav tako tudi protestantske pisatelje iz Prekmurja in delo bukovnikov na Koroškem. — H koncem poglavij pa zmeraj znova sistematično dodaja pogled na trenutni stadij v razvoju slovenskega ljudskega slovstva.

Drugi del — o »novem« slovenskem slovstvu — ponovno začenja z zgodovinskim uvodom, potem pa posveti svojo pozornost najpomembnejšim prekmurskim pisateljem, ki so pisali samostojno, brez tesnejše povezave z osrednjo slovensko tradicijo, ustavi se ob Marku Pohlinu in njegovi Kranjski gramatiki, podrobno pa oriše tudi delo najpomembnejšega koroškega prosvetitelja